

A T L A

MUSTALAISTARINA.

KIRJOITTI

JOEL LEHTONEN.

MIKKELISSÄ,
O. B. BLOMFELTIN KIRJAPAINOSSA 1903.

Tuuli käy suurelta Simpiältä. Öisesti kohisee kaukana suolaton vesi. Öisesti kohisee kaukana, sumisee sekavasti rauhattomia aaltoja rivissä liikutellen. Niemien karisilla rannoilla kylmästi solahtelevat hyöyt kiviä vasten. Kalaveneet puoleksi somerolle vedettyinä liikahtelevat, hiljaa kolahtelevat kiviin, joiden väliin niiden honkaiset kyljet on puristettu.

Kylmä, jäätävä vihuri puhaltaa rannan somerikolle kaukaa yönpimeältä Simpiän selältä. Vaan ylempanä niemellä, sammaleisessa notkelmassa, mihin ei tuuli kohtaa, kaukainen veden sumina vain kuuluu, tuulen suojaisessa notkelmassa roihuaa lämpöisenä suuri nuotio. Kalamiehet yöksi niemelle soudettuaan ovat keränneet nuotioksi syltä korkean röykön kuivuneita katajia, lahonneita pötkelöitä, jykeviä männyn runkoja, tervaksia.

Oloonsa tyytyväisinä ojentelevat päivän soutamisesta, vellomisesta, kastumisesta ja vihurista väsyneet miehet raukeita jäseniään hehkun ääressä, tyllystä tuulesta suojassa. Kosteahkoa sammalta ovat koonneet makuusijoikseen nuotion ympäri, sammalepat-

joille venähtäneet nuttuihinsa kääriytyneinä. . . Tuli lämmittää, melkein polttaa käsiä, kasvoja. . . Virutellen, kuumasta veltoina, kääntävät miehet kylkeä ja kylkeä tulta kohti. . . Tulen hehkussa pehmitetyt, tuoreet kalat on nautittu. Mukavasti loiotaan, vuoteetaan unta, joka ei kumminkaan näy haluavan lähestyä, niin kiivaat kuin päivän ponnistukset ovat olleetkin. Leppoinen, onnekas tunne, nautinto raukeille jäsenille tulen ääressä, yön kolea, elokuinen ihanuus pitää miehiä hereillä. Nuotio kohuaa kirkkaana; sakea sauhu nousee korkeuteen, sadetuoreiden aarnikoivun ritvojen läpi tuuliseen ilmaan. Koivujen latvoissa kohisee vienosti. Koko niemen metsä kohisee, vaikkei tuulen vilua nuotiolaisille tunnu. Kuu vilahtelee pilvien liitäessä; kuun katsahtaessa loistaa korkea lehtimetsä satuista hopeaa. Valkeat ovat lehtikatot, hopeaa välähtelee jokainen lehti. Mutta satuksen hopeaväreilyn takaa ammottaa mustana metsän syvyys.

Kas: tällaisena yönä valkeita metsänneitoja luulisi vilahtelevan nuotiotulen läheisyydessä. Vilahtavat esiin, lennähtävät keveästi jollekin korkealle, vaaleanaaviselle kivelle. Seisoo siinä olento, katsoo kum-

mastuneena ja samalla iloisesti nauraen punaiseen tuleen: taas silmänräpäyksessä, keveästi, äänettömänä häviää näkymättömiin. — Kuu helottaa valonsa hopeaa metsään, koivut sateisesti korkeudessa suhisevat, metsä autiosti humisee. . . Tuli kohisee, ritsisee; rannalla aallot rauhattamina solisevat kylmiin kiviin. . . Nuotiolla miehet nauttivat lämpöä, puhelevat menneitä tapahtumia, unia ei silmiin tule.

— Kuules Vartti, sanoo roteva, avosilmäinen poika, joka koko päivän on tuhdolla istunut, soutanut, huovannut ohjaten toista venettä keikkuvilla aalloilla, kapeiden, karisten salmien lomitse perämiehen koukkuja laskiessa ja kokiessa.

— Kuules Vartti, sanoo poika, sinä rohkea mies, paljon kokenut, kertoisitpa jälleen jotain?

— Tokkopa niitä enää paljon kerrottavia lienee, vastaa puhuteltu, harmaa partainen, takkuinen ukko ja katsoo tuleen surumielisen onnekkaana harmailla tihrusilmillään.

— Niin, annappas jutun sujua, helähyttävät innostuneina muutkin nuotiolaiset. Vartti, siinä se on iltojemme hauskuus! Paljon on kokenut, paljon osaa tarinoida. . . Vanha mies on, paljon on kokenut. . .

— Vanha mies, vaan luja työssä kuin kolmekym-
menvuotias, jatkaa joku . . . Ihme mies . . .

Vart vanhusta ei näy kehu lainkaan huvittavan.
Hän on totisella mielellä tänä ehtona.

— Mitäpä lujuudesta: vanha olen jo . . . lujempi en-
nen olin . . . Iloinenkin olin ja olen vielä nytkin . . . jos-
kus vain mieli aputuu . . . Onhan sitä paljon surullis-
takin maailmassa elänyt. Iloista ei aina mustalaiselle-
kaan riitä . . .

— Mustalaiselle! huudahtivat miehet, mustalaisel-
le! Mikä mustalainen sinä olet, Vartti? Eikös äitisi ol-
lut tavallinen valkeahipiä? niinhän joskus, muistam-
me, kerroit . . .

— Valkea oli äitini, vaan isäni musta-verinen. Mus-
talainen olin tai oikea ihminen vereltäni — mieleni
on ollut kuitenkin mustalainen. Kuleksinut olen, en
rauhaa löytänyt missään — levoton olen ollut, näl-
kää nähnyt, itkenyt, enemmän nauranut . . . Aika lur-
jus olen ollut . . . moni on sitä saanut kokea.

Miehet vaikenivat, katsovat katseettomina tuleen,
vaikenivat, kun aavistavat Vartin jotakin muistoa
miettivän: mahdollisesti alkaa pian kertoa . . .

— Lurjus olen ollut. Moni on sitä saanut kokea . . .

etenkin eräs, paras ystäväni, paras ystäväni, toistaa harmaa ukko tuijottavin silmin. . . sitten pitkäksi aikaa vaikenee.

— Paras ystäväni, toistaa hän taas jonkun ajan kulluttua.

Miehet eivät uskalla ukon mietteitä häiritä, vaikka utelias jutunkuulemis-halu tekee heitä levottomiksi. . .

— Mikä se oli sitten ystäväsi? kysyy viimein joku joukosta? . . . Jos haluat kertoa, niin. . . ystäviä-hän kaikki tässä olemme? . . . emmehän salaisuuksiasi tuuleen lennätä! Ellet halua. . .

Mutta Vart on jo alkanut jutella. Hiljaa, verkalleen hän alottaa, kuten ei tietäisi vielä mistä juonesta kertomukseensa ryhtyisi. Vaan sitten on kuin sielunsa lämpenisi; ääni alkaa kuulua varmana, rauhallisena vaikka surumielisenä. . . Tihruiset silmät ovat kirkastuneet ja tulen hohteessa elää muistojen loiste niissä. . .

— Mustalaisen poika olen minä, Atla Vart, mustalaisen, kylä-mankujan, hevoskaakilla ratsastajan poika. Mutta äitini oli valkea, kuten sanoin. Rikkaan talon ainoa tytär oli äiti. Hän kuleksivaan isääni miel-

tyi — ennenkuin vehreä kevät seitsemän-kymmentä kaksi vuotta sitten oli tullut, maaliskuun lumien suulaessa, saapui isäni äitini kotiin. Kaunis oli isäni silloin: tukka hulmusi olkapäillä kevätuulessa kuin tummien korpien kuusivaippa, vaan silmänsä mustinakin valkeaa leimahtelivat. Komea mies oli hän punaisessa kauhtanassaan, jota nyrkin kokoiset hopeanapit koristivat. Mahtavasti, vapaasti hän lauloi ja säesti iloiset mustalais-sävelensä kolmikielisen soitolla. . . Äitini, rikas talon tytär, tarttui hurmautuen paulaan. . . Isäni ajettiin pois talosta. . . rikkaan talonpojan naapurit eivät uskotonta, pyhän Marian vihollista, kärsineet. Pakanuutta syyttivät talojen nuoret pojat, kun isäni pois kylästä ajoivat, vaikka mustasukkaisuus isälleni oli vihojen oikea syy. Isäni suri, äitiä maailman mantereille kanssaan lähtemään rukoi-li. — Et tarvitse nähdä ivaa, et nälkää, valkea ruusu! sanoi isäni; rakastan sinua kuin vapauttani Pirjetta! seuraa mua. . . Äitini olisi suostunut, vaan suku asetui tielle. Pirjetta vangittiin aitan luhtiin. . . Isäni karkoitettiin revityin kasvoin maailmalle. . . Karkottajilleen hän nauroi ja heille aika kuhmuja lähtiessään antoi, mutta Pirjettaa hän suri ja ikävöi, koska läh-

tiessään ääneensä oli itkenyt korkealla mäellä huu-
taen Pirjetan nimeä, ojentaen käsiään Pirjetan kirja-
vaa kylää kohti. Paimentyttö oli kertonut isäni mäellä
nähneensä. . . Mutta minä en isääni senjälkeen näh-
nyt: kai hän vapaehtoisesta jäi suolle kuolemaan, ero-
si seurueestaan, kun vanhaksi tuli. . . Sehän on Kai-
nin suvun tapa: vanhat itse jäävät kuolemaan näl-
kään tai suostuvat siihen, että heidät himon surma-
nuija tappaa. Itse saavat juoda omien peijaistensa si-
maa. . . Isääni en nähnyt; äitini hänestä minulle ker-
toi, itkien kertoi valkea äitiraukka, puristaen musta-
laistaan poveaan vasten. . .

Itkien rintaansa vasten puristi mustalaispienois-
taan usein äitiraukka. — Miten olet kallis minulle, At-
la! Kallis olet minulle orpo, isätön Atla parka. Muis-
tatko isääsi Atla, muistatko isääsi maailmalta etsiä
kun suureksi tulet? Et häntä ehkä löydä. . . Muistat-
ko kuolinpaikkaansa tiedustella, rakentaa hautakum-
mun, kiviröykkiön? Vaan haudalle ei saa ristiä nos-
taa, sitä ei kärsinyt ristittyjä vihaava isäsi. Punaisen
ruostekiven haudalle vyörytät. . . kiveen hakkaat: Yl-
peä, vapaa Svart. Mutta jos hän elää, luokseni saata.
Tiedätkö minkä näköinen oli isäsi, Atla? Komea, ter-

veen näköinen hän oli: mustat silmät säteilivät kuin uhmaavat villiporon silmät. Miten sinä olet kallis äidillesi, Atla! Sillä olet isäsi näköinen. Sinun silmäsi alkavat jo säteillä uhmaten kuin isäsikin, vaikka olet vasta kuusivuotias! Mustan, hopeanappisen jakun sinulle neulon, valkeaverinen, mustasilmäinen Svartti poika! Paljon kauniimpi isäsikin sinusta tulee. . . Atla poikaseni: muista kerran, ettet itseäsi hellivää tytöstä hyljää!

Näin haastoi äitini muinoin, kertoi Atla vanhus, katsoen tuijottaen liekehtivään tuleen. Vaikeni sitten mietteissään hetken, uudelleen alkoi, hiljaa, surunvoittoisesti alkoi kuin tuulen huokaus kuudanmetsän sateisissa puissa. Alkoi hiljaa harmaa Atla vanhus, näin kertoi:

— Miksikä muistoihin unehdun, miksikä lapsuudestani kerron? Kertomukseni oli oleva synnintunnustus, että sydän kevenisi ennen silmiäni ummistumista suureen unien uneen. . . Synnintunnustus oli se oleva. Äitiäni vastaan ei minulla mitään rikosta sielussani ole. Toista vastaan on rikos, parasta ystävääni vastaan. . . Äidilleni olin hyvä. Pyhä emonen: anna anteeksi itsekerskaukseni. . . Äitini sai kärsiä pilk-

kaa isättömän poikansa vuoksi, mutta minä kahdeksan vuotiaasta saakka puukolla pilkkaajia uhkasin . . . Äitini suri silloin, mutta minä, Atla, lohdutin äitiäni, anteeksi pyysin: en koskaan tahtoisi olla emorakkaaleni tyly, lupasin kärsivällisesti kestää irvihampaiden pilan . . . Ja minä olin siivo, siivompi kuin joku muu kastettu — minutkin oli kastettu, koska olin rikkaan ristittyisännän tyttären poika — minä kävin kiltisti kirkossa, rukoilin pyhimyksiä ja pyhää emoa, tein työtä ukkovaarini pelloilla, että hiki yhdeksän vuotiaan otsani ruskeaksi kalvoi . . . Illoin olin äitini ilo . . .

— Atla parka, huokasi äitini, oi jos sinulle maailmassa hyvin kävisi, kun niin ahkera ja kärsivä olet! . . . Pyhä äiti, valkea sieluinen! Suojele orpolasta, Atlaa!

Mutta miksi äidistäni kerron? Hän ei mitään rikonut, hän saa haudassa rauhassa maata, hänestä ei tarvitse ihmisille haastaa synnin levittämiseksi . . . Itsestäni ja eräästä toisesta. Liljasta, minä kertoa teille aijon . . .

Kymmenvuotiaaksi sain äitini kodissa elää . . . Äitini oli silloin kuudenkolmatta, mutta kasvoissaan oli väsymys, raukeus. Vain syleillessään minua hänen

silmänsä alkoivat hymyillä, joskin kirkkaita kyyneliä itkivät . . . Atla raukka, että sinua siunaisi taivaan suuri Jumala! . . .

Kymmenvuotiaaksi sain elää äitini kodissa, kun isoisäni kuoli. Alati oli hän hellä minulle . . . Vaan äidin-isä vihasi minua: minä olin mustalainen hänen kodissaan! Isä karkotti minut pois tyttärensä luota: Kymmenvuotias mustalainen voi kyllä itsekin leipää maailmalta kerjätä. Äitini rukoili isäänsä polvillaan, vaan isä nauroi, sanoi: Kyllä, Pirjetta, on aika sinunkin saada oikea mies. Mihinkä joutuisi taloni, ellen sinulle miestä hankkisi?

— Minulle, ilvehdin, Atla, pirullisessa vihassa . . .

— Sinulle? Pyhä Mikael varjelkoon pakanoista meitä! huusi äidin-isä. Sinä taloni tekisit vetopelin soittajain ja puukkopukarien pesäksi. Sinä karjani vaihtaisit hevoskaakkeihin, matkaisit lauma likaisia piruja tuulen kera. Tilani jäisi turvatta kasvamaan . . . Sitä kammottaisiin kuin ryöväriin luolaa, ammottavin akkunoin, tyhjänä se seisoi ja kulkevat lurjukset käyttäisivät sitä irstautensa yömajana . . . Sinun paikaksi olisi hirsipuussa, Svartti ilkiö . . . Tyttäreni tähden sinut mierolle säästän . . .

— Atla, Atla! vaikeroi äitini, älä, isä, karkoita Atlaa. Voithan kuoltuasi lahjoittaa talosi pyhälle kirkolle. . . Me käymme köyhinä maailmaan: Atla kyllä ryp-
pyisen äitinsä holhoo, jos vain kasvuaijansa saa näl-
kää näkemättä varttua. . . Eipä Atla kenellekään pa-
haa tee! Säästä Atlaa, isä kallis. . .

— Ja kenen miehen luulet sinua enää huolivan, jos mustalaispenikkaasi hellit? Kuihtuneeksi käyt jo, Pir-
jetta: armosta sinut joku ottaa, jos ottaa. Mutta mus-
talaispoikaasi ei, kautta Marian, kukaan rupea elättä-
mään. Ei edes naapurin Osmokaan. . .

— Äitini rikkauksia Osmo rakastaa! ivasin minä,
kymmenvuotias. . . Siinä on hänen rakkautensa!

— Suusi kiinni, huusi äidin-isä. . . Kuusikymmen-
tä äyriä saat. Osta niillä itsellesi vaikka kolmikielinen.
Opithan edes jotain: kolmikielisellä klinkuttamaan;
saat siten kolikoita kokoon, reuhaat krouveissa kuin
mustalaisnulikrat ainakin, huudat rahoillasi olutta ja
petät naisia kuten isäsikin. . .

Vereni kuohui, kuumana myrkköyvä mustalaisve-
ri. — Pitkän puukon niillä äyreilläsi ostan, huusin
äidin-isälleni. . .

— Atla, Atla! valitti Pirjetta äitini, joko unohdat,

mitä olet minulle luvannut.

— En, emo rakas, en! valitin Atla parka. Miten mun on paha olla: kulkea kerjuutiellä. Ei ole minulla emo rakasta. . . Ja itkuun puhkesin, orpo mustalainen.

Miten itki äitini silloin. . . Itki, itki pakahtuakseen, vähäväliä valitukseen puhkesi. . .

— Olenko ollut paha sinulle, äiti, rukoilin, olenko ollut paha? nyyhkytin. . .

— Et, et, Atla, sanoi äitini haikealla, valittavalla äänellä. — Pyhä emonen siunatkoon sua! ja hänen äänensä tukahtui itkuun, kiihkeästi hän mua poveensa puristi, käsillään kietoi.

Kauan ei kestänyt, kun minut karkotettiin pois. . . Isäni tavalla sain kulkea maailman teille. . .

Atla vanhus on hetkeksi jälleen vaiennut. Tuskaillisin silmin hän tuijottaa tuleen. Nuotio on palanut hiiliröykkiöksi. Liekit kirkkaina sykkivät keskel-tä hehkuvaa hiili- ja kekälekasaa; sauhu keveänä, sinisenä ilmoja kohti liihottaa. Tuuli aarnikoivikon latveilla vaientuu väliin, vaientuu kuin nukkuvan huokaus hiljaiseen uneen. Miehet ovat mietteissään, surumielisinä. Atla vanhuksen silmässä kiertelee kos-

teus, kuin olisivat kyynelet lähellä.

Tuuli jälleen koivujen latvoja alkaa suhisuttaa. Kaukaa se heikosti alkaa kuulua tuulen lähenevä suhina, kaukaa rantavesien solinaan yhtyen. Nyt se lähenee tuuli, suhina kovenee. Se tulee puun kohdalle: puu alkaa suhista, ikäänkuin surumielistä laulua laulaa. Niin se lentää puulta puulle, vuorotellen laulavat puut. . . yhtä saamaa surunvoittoista virttä, kukin edeltäjänsä huokausta jatkaa. Tuuli lähenee, nuotion yläpuolella koivikossa väkevästi kohahtaa, lentää mannermaalle päin, vaikenee. . .

Atla vanhus kertomustaan jatkaa:

— Niin valitti äitini: Taivaan tahtoon tulee alistua. . . Tulen pian heikoksi, en sua maailmalle seurata jaksa, Atla. . . Ehkä olikin rakkauteni isääsi rikos. . . ehkä en siksi kerallasi seurata saa. . . Ole kunnon ihminen, Atla. . . Pian, jo nuorena kuolen kärsimyksiin. . . Tule luokseni välistä, Atla. . . Isäsi hauta etsi. . . Vie viimein minut isäsi luokse, rauhaiseen maahan. . .

Mä lähdin Atla, kymmenvuotias Atla, kuin allinpoikanen soutamaan yksin syyssuven harmaata vettä. Niin läksin, Atla, kuin orpo laine hukkumaan au-

tion mereen . . . Niin läksin Atla, etsimään isäni hautaa . . .

Vaan ei isäni hautaa löytynyt . . . Kyselin heimoni kuljeksivat seurat, kyselin majapaikkain räyhäävät seurat . . . kysyin metsien loih tunaiset . . . kävin hautausmaat . . . kävin entiset sotakentät, mustalais-suot kaivoin . . . En nimeään nähnyt, en kuullut. — Kuka on vapaa, ylpeä Svart? Kummastuneina kysyttin multa. — Kuka on kaunis mies, sun näköisesi, joka nimekessisi sanot Atla Svartin? Ken kolmikielistä kauniisti soittaa? Kysy ilman tuulta; kysy hattaraa, joka kuun editse valkeana liihottaa kuutamon hopeaisena yönä . . . Turhaan kuljin, nälkää näin, imartelin lokaa, kumartelin mahtia . . . isäni oli kadonnut kuin metsän kai-ku . . .

Niin kuljin viisi vuotta . . . Viidentoista olin silloin, kun äitini kuolleen kuulin . . . Kuulin mustalaisseurueelta, mi lokaisia maanteitä elokuun lopulla rämpi. Tieto iski minuun kuin salaman nuija . . . Äiti, äiti, valitin haikeasti, sydän oli pakahtua tuskaan . . .

Kiiruhdin äitini kotitaloon: ei mun äitiäni, vainajaa, nähdä suotu. Suotte kai kalmistoon saattojoukossa seurata? pyysin isäntä Osmolta — vanha isäntä oli

jo neljä vuotta sitten kuollut. Ei! nauroi isäntä, mustalaisia ei saattoon tarvita. . . Saastaisivat vainajan viimeisen tien.

Vereni kihautti. . . Teki mieleni syöstä puukkoni Osmon rintaan. Vaan äidilleni olin luvannut olla tekemättä Kainin töitä. . .

— Itse minä sun, äiti rakas, sittenkin hautaan saatan, mietin itsekseni. Syyskuun yönä menin, varastin talon aitasta äitini ruumiin. Kalleimmin vaipoin, mitä aitasta löysin, rakkaani kiedoin. Sylissäni kallis taakka, syys-yössä ääneen valittaen, kuljin kylän kalmistoa kohti. Säikähtyneinä hypähtelivät tien varrella nukkuvat karitsat, kun valittava outo olento verkaan kulkien valkeaa ruumista öistä tietä pitkin kantoi. Kylätaloissa heräsivät koirat ulisemaan. Synkkä ja tuskallinen oli rakas hautakulku syyskesän yössä. . .

— Miten sinä kalmisto harmaan ristikirkon ympärillä olet synkkä ja musta meille, valitin, kun kalmistoa lähenin. Miten olet kammottava ja kolkko syksyinen kalmisto! Taivas on pimeä vielä, vaan aamun kajo kalpeana, viluisena taivaan reunalla silmään reunalla silmäänsä raottaa. Musta on kalmisto, korkeat vainaiden metsiköt mustat. Synkkä olet minulle ja

emolleni kuin koko elomme oli. Miten olet tylyn näköinen, kalmisto, joka kesäkuulla helotit sireeninesi sinisenä, valkeana ja suloa tuoksuit. Miten nyt synkkä olet sammaleisten aitain piirissä, joka hymyilit vihreänä kesin, välkkyväin vesien välissä, vihreällä kunnaalla harmaan kirkon vierellä, ijäkäs kalmisto. Miten olet synkkä: tuijottaen katselet meihin pimeyden silmin. . . Valkeina haamuina kuultavat hautatarhan pimeydestä valkeat, kallistuneet ristit. Miten olet tyly meille lukittu portti! Kalma-aidan ylitse minun rakkaani sinulle, kalmisto, helmaan tuoda täytyy. . . Kalma-aidan ylitse kiipesin, hiljaa suhisevien lehtojen lävitse kannoin rakkaani kalmiston perille, kuloruohoiselle kunnaalle. Vaan suvella se kunnas vihreänä hohtaa; sieltä ihanana näkyy ikuinen, tummanvihreä korpi ja vedet auringon paisteessa loistelevat. Siihen hautasin äitini, kylmään multa. Vie-raan vainajan haudalta lapion pimeässä hapuilin. . . Kylmään multa äitini peitin. Miten hervotonna, Atlansa käsivarsiin luottaen äitini sylissäni hautaan aieni. . . Haudassa itkin, itkin. Väsyneenä, haikeana haudan peitin. . . Keveästi peitin, pyhää Mariaa siunaa-jaksi rukoilin. Ja minä uskon, että taivaan emo äitini

rauhaan siunasi. . . Pappia en luule tarvittaneen siinä. Oi emo rakas, miten haudallaan itkin. . .

Yö valkeni aamuksi, kajastus rusoksi punahti, sininen syyspäivän taivas yli keltaisten lehtojen helotti, jo kukkojen kiekumaan herätessä astelin kalmistosta kylälle päin, alas kirkkomäeltä kirjavakattoiseen kylään. Silloin yli keltaisten sänkipeltojen kuului äitivainaani talolta sekavia huutoja, melua. Tuskin olin avoimelle paikalle kylätietä ehtinyt, avoimelle paikalle, josta vainajan koti näkyi, tuskin olin ehtinyt: jo huutaen juoksee talonpoikaisjoukko mua vastaan. — Ruumiinvaras! Mustalaisäpäpä, kirkon häväsijä! huutavat he minulle, sitovat kiinni, kuljettavat lyöden ja potkien taloon. Taloon tuloni muistan hyvin kuin olisi se eilen tapahtunut. Portin kahden puolen punaisena helotti kaksi kypsymarjaista pihlajaa. Harmaata portinpieluskiveä vasten seisoivat veltona Osmo ja nauroi, kun mua kasvot naarmuissa hänen taloonsa laahattiin. Pitäjän pappi mustassa, hopearistillä koristetussa kauhtanassa otti mua vastaan ristiä mua vastaan ojentaen. — Mitä olet tehnyt, Atla Svartin poika! lausui hän mahtavalla, kylmällä äänellä, naama lihavaa typeryyttä, itserakkautta töllöttäen.

— Äitini hautasin, Atla Pirjetan poika, sanoin välinpitämättömästi.

Mitä seurasi? Meteli ja manaukset, rosvoksi syyttämiset, kirkon kiroukset. Jalkapuuhun minut siksi viikoksi kiristettiin. Seuraavana pyhänä istuin ylimällä portaalla mustassa penkissä kirkossa. Niin istuin ihmisten häväistävänä viisitoista vuotias, viaton poika. Surut ja jalkapuussa ravinnotta nääntyminen olivat tehneet kasvoni kalpeiksi. Mutta nyt kirkossa, mustalla penkillä vastapäätä alttaria istuessani, papin syytäessä soimauksiaan minulle ja uhatessa pieksupatsaalla, ellen anois hirveitä rikoksiani anteeksi ja tekisi katumusmatkaa jonkun pyhimyksen haudalle; kansan ympärilläni kiertäessä ja ivatessa mua kasvoni alkoivat hehkua tummanpunaisina ja sielussani kähisi viha. Ja kun Osmo, roisto, tuli eteeni ja nauraa irvisteli, keikahdin ylös istuoltani, että käsivarteni ja nuorat niissä kilpaa ritisivät. Siihen olisin kai surmannut Osmon, jos olisin jaksanut irti ryntäytyä. — Vuota sinä äitini surmaaja! kähisin Osmolle hampaitteni välistä, purin huultani raivosta, että veri piri, käteni valkeiksi nyrkkien kouristuivat. . .

Mutta pyhimykset seinillä ja pyhä äiti alttarilla,

ne hymyilivät minulle yhtä leppeästi kuin räökkääjillenikin. Taivaallinen ilon ja surun sekainen liikutus valtasi mieleni piinapenkiltä pyhän äidin kasvoihin tuijottaessani. . . Miksi sallit, ja kuitenkin rakastat nuorta Atla raukkaa! Kuumat, haikeat kyyneleet valuivat laihoja poskiani pitkin.

Itkusta rauhotuin, välinpitämättömänä kestin ivat ja kolhut monta päivää.

Mutta kun pappilan renkilurjus, joka mulle vanhilaani, rovastin kellariin homeisia leipäkimpaleita ja vettä toi, minua ivaten ja kiusaten lausui: Tulevana pyhänä kirkonmenon jälkeen sille Atlalle häpeämerkki poltetaan otsaan. Pieksupaalu seisoo jo valmiina. . . Miksi uhkasit Osmoa kirkossa! niin minut valtasi hillitön raivo. Eikö nämä saatanat lopeta viatonta räökkäämästä, karjuin sielussani, kokosin voimani, löin renkilöntin nyrkillä kumoon, syöksyin päivän valoon, sulin kellarin lukkoon, että renki jäi sisälle ja pakenin ponnistuksesta verta syöksevin kidoin metsään. Pappila oli pakoni huomannut vasta silloin, kun renki riivatusti alkoi kellarissa ulvoa ja jyskyttää.

Kiivas pako pantiin toimeen minua kiinni saadaksen. Nuori Atla ui metsän jokien yli, piili rämeiköissä

päivän. Seuraavana yönä paloi Osmon talo. Se oli Atlan työtä. Enkä sitä kadu! Taivas tietäköön: olen paljo syntiä tehnyt, mutta Osmon kerjäämään koettaesani saattaa toimia taivaan aseena lurjusta vastaan. Olisinhan Osmon surmatakin voinut, mutta äitini rukouksille kuuliaisena en tahtonut tehdä Kainin töitä.

Samana yönä, kun olin levein suin Osmon palavaa taloa katsoessani nauranut, samana yönä lähdin seudulta pois. Kuulin, että päästäni oli sata äyriä luvannut Osmo; kirkko siunauksensa sille, joka minut saavuttaisi. Minä kaikelle vain surumielisenä hymyilin: niin mua ajetaan kuin rosvoa. Mutta samalla ilkuin Osmon turhaa vaivan näköä yrittäessään mua pyydystä. Ei Atlaa vielä kirkonmäelle, verihyiselle teilauspölkylle viedä. Kukapa olisi tahtonut uskoa Atlaa pahantekijäksi? Atla teki siivosti töitä talonpoikien pelloilla. Atla on kaikille ystävällinen, otti osaa toisten suruihin, jopa iloihinkin, joskus nauroi, tanssi, lauloi. Mustat kiharat vain vaaleiden kasvojen ympärillä komeina hulmusivat: Atla rakastui, vähin rakasteli, mutta ketään tyttöstä ei hän pettänyt turhilla uskoteluilla. Kehenkään ei Atla ollut vielä todella mielistynyt — ei vielä. . . huokaa kertoessaan Atla vanhus,

seisahtaa sanojen surumielisen kulun hetkeksi taas, kuten uuteen kertomiseen lepuuttaisi vanhoja, vapi-sevia huuliaan. Ei ollut mielistynyt todenteolla Atla, vaikka monet suut hymyilivät ihastuneina hänelle. Ei ollut mielistynyt: jotakin janoten kaihosi kuin päivän suloista rusoa korven kulkija, korvenkulkija yössä . . . Käsivarsilleen valkeaa, viatonta, rakasta, muita rakkaampaa kaipasi Atla . . .

Ja se tuli. — Taivaan jumala! Armahda rikoksista kärsinyttä Atla parkaa! Vanhus on noussut istualleen, pää eteenpäin hän kyyröttää, otsaansa jäykistyneillä, suonisilla käsillään painaa. Kohottaa kiivaasti päätään, kääntää katsettaan valkeahattaraiseen korkeuteen, kivussa huudahtaa: Armahda, Pyhä emonen, Atlaa! huudahtaa kuin ei toisten läsnäoloa havaitsisi, muistaisi . . . Painuu jälleen päin käsiinsä, harmaa, pörröinen tukka käsien yli ohimoille valahtaa. — Armahda, armahda! hän supisee, tuuleen kaihistunein, mieltä silmin tuijottaa.

Kuuntelijat eivät häiritse Atlaa, mutta jännityksellä odottavat; aavistavat tarinan ytimen olevan tulos. Nuotio on luhistunut leveäksi hiilustaksi: kekäleet hiilustan laidassa typistettyinä kytevä. Ilta on jo

myöhäinen, vaan miehet ovat virkut. Uusia polttoaineita hiilille keräämään káskee muudan ruskeapartainen mies nuorta, rotevaa poikaa — samaa, joka oli alottanut Atlaa tarinoimaan pyytää. Poika nousee vähän vastenmielisesti, pelkää jäävänsä osattomaksi tarun lopusta; mutta se kiiru ja ketteryys millä hän juurikkaita lieskaan hankkii ja uuden nuotion pysyttää, osottaa hänen toivovan kiirehtimällä ennättävän kuulemaan Atlan satua. . . — Kuumentaako liiksi? kysyi poika kuiskaten Atlalta, jonka eteen on asettanut kuivan tervaskannon palamaan. Mutta Atla ei vastaa, ei edes poikasta huomaakaan. Atla istuu, nyyröttää pää kätten nojassa mietteissään. Vihdoin jälleen verkalleen puhumaan rupee.

— Niin — minä kaipasin, janosin jotain erityisen rakasta. . . Kai korvausta äitivainajani lemmeestä minä kaipasin, äitini lemmeestä, minkä olin haudannut hänen kanssaan. Minä en yhdessä kohden pysynyt, maailmalle halusin. Ei se ollut mustalaishalua, joka kiertelemään ilman määrää ajaa. . . Se oli lemme halua. . . Taivas: miten rintani muistojen kivussa pakautuu. . .

Päätin jättää ystäväni, lähteä maailmalle. . . En-

nen lähtöäni halusin kumminkin kotipitäjässäni, äitini haudalla käydä. En ajatellut vihamiesteni enää mua muistavan vainota. Olihan jo viisi vuotta kostani Osmolle kulunut. Ja jos ahdistavat, arvelin, niin kylläpä kaksikymmenvuotias Atla pakoon pääsee helposti.

Lähdin synnyinpitäjäni, kävin äitini haudalle heti sinne tultuani, jonakin lokakuun aamuna. Mutta tuskin olivat kylänlapset nähneet solakan, mustatukaisen nuoren miehen kalmistoon menevän ja asiasta kylälle kertoneet, levisi tieto kuin kulo: Atla, murhapolttaja, on täällä! Osmo yllytti kylää puolestaan koston. Pappi, joka ei voinut kärsiä ajatusta, että joku oli onnensa avulla pakoon päässyt, kun hän keran oli rikollisen rangaistukseen tuominnut, lähetti kaksikymmentäviisi välkkyvää, rauta-asuista huoviaan kyläläisten avuksi vangitsemisessa. Korskeilla hevosilla, punakoruisissa satuloissa ajoivat huovit pitkin kyläraittia olkapäillään hirveät teräsjouset, sivulla miekat. Hangoilla, tapparoilla ja karhunkeihäillä varustausi Osmo uudessa kartanossaan, kylän korkeimmalla mäellä. Osmon uusi vaimo, mikä mielessään nautti siitä ajatuksesta, että hänen miehensä en-

tisen naisen poikaa ahdistettaisiin, ylytti kylän akatkin ajometsästyksen. Minä, Atla, tuhon ajoissa huomasin, jätin hyvästi emoni haudalle ja syksyisen viidakon läpi syöksyin rantaan, päästin ruuhet ja veneet harmaalle järvenselälle tuuliajolle, vaahtojen viskattavaksi. Yhdellä venheellä sousin yli ulapan korven rantaan. Korven jo entisestä piilemisestäni muistin.

Villinä kävi ajo. Ensin eivät vainoojat tietäneet minne päin lähteä, mutta nähtyään rannalta irroteuksi veneet, arvasivat mun järven yli paenneen. . . Tulivat huovit ja kylän väki huutavana, toitottavana ketjuna takanani. Kiipeilin kallioita, jyrkkiä mäenrinteitä ylös, kun päätin, etteivät huovit hevosineen niitä teitä tulisi kulkemaan. . . Nääntyneenä, väsyneenä lepäilin väliin kallionkoloissa. Marjoilla koetin nälkääni viihdyttää, mutta lopulta heikkonin niin, että joka askele pyörrytti astua ja metsä silmissä mustana vilisi. Torvet soittavat takana, sivuilla: mä ne sekavas-ti kuulen, kuin houreessa pakotan jalkani juoksuun. Yli kivien, kallioiden syöksyin päistikkaa; kiviin kompastelin, käteni kallion särmiin revin. . . Läpi tiheidän viidakkojen syöksyin — silmät täytyi painaa kiinni, muuten olisivat puhjenneet. Otsaani pakotti kuin

kuuma lyijy, silmäni veristivät; hiki valui joka jäse-
nestä. Sydämeni jyski, että olisi luullut sen halkeavan
joka sykkäyksellä, rintaan oli henki pakahtua. . . Kä-
silläni painoin sydäntäni, suu auki läähättäen eteen-
päin juosta hoipertelin. Oi että olisi saanut levähtää,
hengittää liikahtamatta hetken. Mutta ei: takana kuu-
lui jo koirain haukunta, kallioiden alla, joilla kapusin.
— Atla, Atla, huudettiin ja joku nuoli singahti vallan
korvan vieritse, lensi kallion yli. . . Kallio oli edessäni
äkkijyrkkä; kallion alla ammotti louhikko. Louhikon
takana oli suota, keltaista nevaa aina mustaan salo-
lampiin saakka. . . Äänet lähenivät villinä takanani,
sivuille en voinut päästä; sielläkin jo kuului huutoja.
Edessä oli jyrkkä kuilu. Taivaan nimessä, supisin it-
sekseni kuin mielipuolena, ummistin silmäni ja syök-
syin louhoon. Pääni huimautui alas syöksyessäni —
kova täräys. . . ei mitään kipua. . . maailma vain sil-
missäni musteni — tunsin jotakin lämpöistä ohimol-
lani virtaavan — lie kai hikeä, vaistomaisesti ajatus
sielussani välähti. Silmiinkin tuli sitä lämpöistä vil-
jalta, mutta sokeana minä syöksyin eteenpäin. . . Pai-
naudun nevaan. . . joku käsky jänteitäni jännitti. . .
En tietä kauanko lienen juossut. Sen vain tunsin, että

maa hyllyi allani, kohta en paljon vettä sakeammaksi sitä arvellut. Tänne eivät edes koiratkaan, vielä vähä sitten hevoset, uskalla syöksyä, arvelin. . . Neva pehmeni, aaltoili laajalti allani. . . Vaivaiskoivuja ja mäntyjä kasvava noro peitti kaukana kasvaen kalliolta minut, sen aavistellen päättelin, vaikken taakseni jaksanut enkä ennättänyt katsoa. . . Melkein lammin äyräällä kasvoi oudon kallionmöyhyn kupeella korkeaa vesi-heinää. Syöksyin kalliolle, heittäysin selälleni, ruumis puoliväliin vedessä. . . Rintani huohotti, päätä pakotti. . . Avasin silmiäni: näin ruohojen nousevan puolisyyltä pääni yli. . . tarkkasin kuuloani: koirain haukku ja huudot etenivät sivuitse sen kallion, jolta olin louhoon syöksynyt. He eivät siis jälkiäni uskaltaneet lampiin meneviksi luulla. . . Taivaan kiitos. . . Naurahdin kuin villiä iloa. . . Silmissäni musteni, pyörryin. . .

Kun selvisin, en tiennyt missä olin. Silmiänikään en jaksanut kunnolleen raottaa. Otsaani pakotti kuin nuijalla iskien; koetin päätäni nostaa, kohota istualleni, vaan pää oli kuin liikahtamaton kallio ja tulivirtana juoksi ohimoissa kipu, jos ruumistani heilautin. Polveanikin tuimasti kolotti. Minkä puolihuumauk-

sessä, kivussa voin olinsijaa tarkastaa, näin pimeyttä; yhdestä kohdin hohti kuin oviaukosta sisään heikko, sinervä valo, kuin kuuvalo. . . Haparoin käsilläni: huomasin allani olevan pehmeitä nahkoja; jollakin lavitsalla viruin. Lämmin, suloinen ilma ympäröi mua. . . Hapuulin seinäkö vierelläni pimeydessä olisi: seinä olikin. Seinää peittivät pehmeät taljat. Niin näytti olevan ovikoloakin vastapäätä olevalla seinällä: vaaleassa, sinervässä valossa erotin jo karhunnahan, ontto silmäisen, pitkäkyntisen. . . Silloin alkoi aukosta, josta kuuvalo sisään virtasi, kuulua hiljais- ta puhetta.

— Sytytetään jo valkea, Mariana, sanoi hiljainen, mutta syvä, matala miehen ääni. . . Se ääni kumisi kuin maan alta, kuin hiljaa kumisutettu rumpu.

— Oi joi, mutta jos ne vielä tulevat tänne? vastasi kuiskaten heleä naisääni vavisten kuin hädässä. . .

— Eikö mitä! naurahti mies. Kuulethan koirien haukku on jo lakannut kuulumasta, hiljainen on salo. Kyllä niiltä nyt ajo loppui. Pitkän nenän saivat. . . Minulta pääsi nämät sanat kuultuani helpotuksen huoa- hdus. . . Vihollisistani kai he puhuivat. Ystävien ää- niksi nuo kuulemani äänet oletin. . . Mies jatkoi: Koi-

rat eksyivät jäliltä kalliolla. Tokko olisivat uskaltaneetkaan syöksyä suin päin louhoon, niinkuin pakenija. . . neljäkymmentä jalkaa korkealta ryhmyiseen kivikkoon! Eikä siltä vielä seisahtunut: juoksee, juoksee eteenpäin kuin hullu, ääneensä huutaa Jumala, Jumala, Jumala! Ja veri tulvaa ohimosta, kasvot ihan punaisina. Ja liikkaa. . .

— Hyi. . . Voi raukkaa! surkuttelee heleä naisääni vavisten, kuiskaten. . . Eiköhän se kuolle, onneton, siihen paikkaan.

— Eikö mitä! Mikä sen tietää. . . Eipähän ainakaan niiden roistojen kynsiin joutunut, sanoo mies vihaa kähisten. Ajaa kuudella seitsemällä miehellä vaivaista yhtä. . . miten mun sappeni kiehui. . . Mutta olisitpa nähnyt sitä loikkausta! Päänsä kiveen lyö ja sitenkin juoksee suolle kuin olisi hampaitaan vain loksauttanut. . . Vallan minua metsän laidassa piillessäni nauratti mielihyvä. . . Tupsis, sanoin itsekseni, kuin Atla kalliolta ryöpsähti. Eiköhän ollut liian rajua harppaus, sanoin. Vaan ei!

Itseänikin rupesi mielihyvä naurattamaan patjalla lojuessani. Nyt ymmärsin, miksi päätäni kolotti. Koetin kädelläni: siteissä oli pääni. . . Polveani koetin

koukistaa, mutta se ei taipunut; kova kipu vain ruumistani vihiasi. Lastoihinkohan nuo ovat jalkani kietoneet? tuumin ja nauroin outoa onnellisuuden tunnetta. Vaan se nauru koski päähäni, että kaikki silmissäni mustui. . . hiljaa piti olla.

Miehen ääni humisi: Roteva poju oli. Älysi veteen haavoineen juosta. Kyllä tekee mieli moista puolustaa. Olisipa sittenkin kiinni joutunut: hänen suolla juostessaan kohosi muudan huovi kalliolle ja näki Atlan. Aikoi juuri käsiojolla toisia huutaa. . . Minä ammuin sen siihen paikkaan. . .

— Voi sua Risto! valitti naisen ääni. Eikö kauhistunut, kun näit miehen nuoli rinnassa alas syöksyvän? . . . Olihan kuin murha työ. . . Mies raukka sekin. . .

— Ei kauhistunut, sanoi miesääni kuivasti, kuten ei olisi halunnut surmatöistä puhua. Sitten vilkkaammin jatkoi: Ensi nuoli ei lävistänyt. . . Oli lurjuksella panssari. . . Hyvä sekin, että ajajilla, papin huoveilla, oli raskaat asut: eivät jaksaneet kyllin kiivaasti ajaa. Toisen nuolen ammuin suoraan sen hätää ulvovaan kitaan. . . Aivoissa kärki kaiversi. . . hahaa. . . Hyvänpä padan saat tästä, Mariana rakas! ja mies liikah-

ti, kuului kuin olisi jotain helähtävää rautaesineitä maasta nostanut. . . Siitäkös on hyvä lihalientä vetää!

— Huovin hattu-hytyrystä. . . verinen pää on siinä ollut. Oi Risto: älä ilveile. . . rukoili nainen naurun ja nuhteen sekaisella äänellä. . .

— Muistona tämän kumminkin pidämme, sanoi leikitellen mies, ja asetti rautaesineen jälleen lattialle. Niin: sytytäpäs tulta Mariana. . . Vesi ei oikein tahdo hiilustassa kiehua. . . Lääkitsemme sitten Svartin riipeää poikaa. . .

— Jos tulen näkevät, tulevat jälleen lampea kiertelemään?

— Eikö mitä. Minä vyörytän oviaukon umpeen. . . Ja jos sittenkin tulta vilkkuisi, menisimmepähän luolan suulle kalterille, seisaisin liikahtamatta, levittäisin kädet levälleen ja alkaisin ulista: Ui, uui, ui! kuin susi ja sitten nauraa rähähtää. Kohta olisivat huovit poissa. . . Papin joukko on koko maailman pelkurinta. . . Pirun luulisivat nähneensä ajat. Turhaan ei luolaani pirun pesäksi sitten muka sanottaisi. Eikö tämä ole kamalaa tämä: Uuu, ui, jui! Ja mies aikoi kai ruveta ulvomaan, mutta nainen tukkesi hätäisenä ja nauraen hänen äänensä, sanoi kuiskaten: Herätät-

hän vallan vieraamme. Minua itseänikin taas yritti ruveta naurattamaan, että päähän kipeästi koski.

— Ja jos sittenkin uskaltaisivat luolalle, niin on Lilja-pirulla vielä kirves ja jousi. . . Kyllä moisen pojun puolesta kannattaa muutama kallo halaista. Sinä Mariana voisit ammuskella, minä sinkoaisin kiviä vasten kuonoja. . . naureskeli mies. . .

— Älä puhu noin Risto. . . Oi Risto, miten olet hyvä. . . Sytytän heti tulen. . .

Luolasta katosi yhtäkkiä kuudon; oven takaa kuului kuin litteän paaden kolahdus: se kuuvalon katkaisi. . . Sitten oli pimeää; kuului päreiden ratina ja piikiven isku tulusrautaan. Punainen valo alkoi ahtaasta ovesta olinpaikkaani tuikkia; valo yltyi isoksi hulumuksi. . . Kaksi huonetta arvelin asunnossa olevan: perimmäisessä olin minä, etumaisessa tuntemattomat ystäväni. . .

Vähään aikaan en kuullut hiiskahdustakaan. Sitten alkoi kuulua kiehuvan veden sorina. Väkevä suokanervalle lemuva huuru tuli takimaiseen luolaan. . .

— Nyt herätetään Atla, lausui miehen ääni.

— Minä menen ja sytytän valkeat takimaiseen, sanoi nainen. Kohta näin oveen kyyristyvän jonkun

olennon. Ahdas oli ovi, että luola tuli vallan pimeäksi hänen oveen tullessaan. Olento tuli sisälle, iski tulta hiljaa, sytytti seinänkoloon jotain. . . Talikupposet, kai, alkoivat himmeästi palaa seinänkolossa, jonka pohjalla vuorikristallien keskellä kimalteli korea madonnan kuva. . . Selin seisoi nainen minuun sytyttäessään, sitten hän kääntyi, katsoi minuun, joka korkealla, karhunpatjaisella lavitsalla nurkassa makasi. Silmäni avoimina tuijottivat hämmästyksestä häneen. Hänkin hämmästy. . . ehkä siksi, että näki minut valveilla, vaikka luuli nukkuvan. Minä taas hämmästelin naista. Kumpikaan ei hetkeen saanut sanaa suustaan.

Nainen oli nuori, kovin suloinen. Silmät katsoivat sinisinä, viattomina ja välkkyivät oudosti hämmästyttä talikupposen valossa. Suu, pehmoiset, rusoiset huulet olivat puoleksi auki, kuin olisi huudahtamassa, vaikka hämmästyksen sanat vaiensivat. Pää oli kuin kultakiharaa. Punanen helmikoru ympäröi päälakea. Omituisesti oli puettu: oikea käsivarsi oli vallan paljas ja kauniina nojautui seinään. Varsi oli kovin solakka, hento. . . Niin oli puettu kuin ruhtinatar: lumi-valkeat, mustapilkkuiset kärpän nahkat peittivät tai-

tavasti, hienosti neulottuina, kainoa povea. Pehmeä, ohut karpän asu ulottui aina polviin. Vyötäreillä kimalteli kaita vyö kuin hopeaa. . . Vasen käsivarsi ja olkapää oli ohuen, väljän hihan peitossa. . .

Ihmeellinen, lämmin sydämen riemu nosti hymyn huulilleni. Mariana, siksi hänet arvelin, se hän olikin, helähti viattomaan, iloiseen nauruun, hypähti arasti etuhuoneeseen: Risto, Risto, se on hereillä jo, Risto. . .

— Vai niin, sanoi vilkkaasti kumiseva miehen ääni. Oviaukkoon ilmestyi iso mies: pistivät esiin jykevät, pitkäleukaiiset kasvot. Ylähuulessa oli pörröinen, ruskea viiksi pari; alahuulen ja leuat peitti sakeana, ruskea, sekainen parta. Oviaukko nipin napin oli kylin iso, kun hän sisään tunkeutui. Seisoalleen nousi; tukkatöyhtö hipaisi kattoon. Hieman etukumarassa hän seiso, polvet koukussa; kädet riippuivat pitkinä, jäykkänä pitkin kylkiä. Silmät olivat hieman himmeät, mutta terävinä jotenkin tuijottaen, ne katsoivat. Mariana hiipi Riston jälkeen sisään, nojautuen hentona miehen vyötäreihin ja katsoi kainona, hymyillen minuun.

Mies veti kelmeitä huuliaan naurun tapaiseen irvistykseen, ojensi ison, pitkävartisen kápälänsä mi-

nulle ja puhui kuten nenänsä kautta nönättäen, kumisevalla äänellä:

— Noo... taisi uni maistua hyvältä kylvyn jälkeen? Kylpyä se hikinen juoksu vaatikin... Älkää olko millännekään... Katsotte niin kummastuneena naamaani... olen kai kuin metsänpiru... Siksihän paimenpojat kirkolla mua kutsunevat... Mutta piru on joskus hyväkin, ansaitsette kyllä hyvyyttä, pappia vastaan tappelija... No Mariana, ja mies hellästi puristi naista vyötäreiltä, katsoi häntä silmiin: miehen silmissä silloin outo ilo säteili kun hän naiseen katsoi... Noo Mariana... tervehdi nyt vierastasi, emäntä... Tämä on minun vaimoni, kelpo muijaseni, nauroi mies nenäänsä... Minä itse olen Lilja, metsästäjä Lilja... Ehkä olette kuulleetkin? Asun täällä kuusi penikulmaa kirkolta. En minä sellaista metsästystä kumminkaan harjota kuin tänä päivänä papin huovit, nauroi jönnkönaamainen mies, ja hänen nenänvartensa ja silmänsä värähtelivät leikillisyyttä, suu vetäysi jäykkään nauruun.

Mariana tuli kainona luokseni, antoi kättä... Miten hänen kätensä oli pehmoinen ja hento: koko olentoni lämpeästi värähti siihen koskiessa. Varmaan-

kaan eivät paljot työt olleet hänen käsiään rasittaneet. Kainona, punastuen, sanatonna hän vetäysi jälleen miehen käsivarteen.

— Mitenkä voitte nyt, Atla? kysyi mies. Eikö päättänne kolota? Me kiedoimme haavan pestyämme pään ympärille ratamon lehtiä ja nahkasiteen . . . Polvenne panimme lastoihin. Pakottaako sitä? Älkää liikkauttako: olkaa vallan hiljaa . . . Kohta saatte yrttijuomaa . . . Kuumeenne katoaa . . . Mies kosketteli suurella kämmenellään otsaani. Se ei kovin enää polttanut, vaikka päätä särki . . . Hoo, ei tässä mitään hätää ole, sanoi mies otsaani tunnusteltuaan, nukutte vain, niin kolotus katoa. Hiljaa olette muutamia viikkoja, niin pääsette kulkemaan . . .

— Te siis todella olette minut pelastaneet? kyselin liikutusta vapisevalla äänellä. Missä ovat ajajani? Miten otitte minut majaanne? . . . Jos vaikka mikä roisto olisin . . .

— Roisto? Mikä roisto! Niinkuin en tuntisi Atlaa, Svartin poikaa! sanoi isäntä . . . Ette tarvitse mitään kertoa. Minä olen maailmaa liikkunut, tiedän kuka on Atlalle roisto . . . Kiitollisena tartuin miehen käteen, puristin sitä, vaikkei hän olisi sallinut. Maria-

na hymyili onnekkaana. . . Mutta, kysyin, miten minut pelastitte! Muistaakseni olin juossut lampiin suon laidalla. . . Veteen pyörriin. . .

— Oli onni että veteen juoksitte. Ohimonne holisi verta, kun kalliolta hyppäsitte. Polvennekin oli taitunut. Vedessä, kylmässä hyytyivät suonenne juoksemasta. Aika punainen oli kivi ja vesi kiven ympärillä kumminkin, kun tulin ruuhella teitä noutamaan. Kallion alle, louhikkoon olin menossa pyydyksille, kun kuulin kaukaa ulvontaa ja koirain haukkua. Kohta kapusitte Atla kalliolle. Silmät päästä ulkona melkein, hikeä valuen seisoitte kalliolla. Oli kuin olisitte järkenne kadottaneet. Koirain haukunta läheni, etsitte valittaen loivaa paikkaa, mistä alas päästä. Aioin huuata, teille sen neuvoa, sillä loivaa todella löytyi, kun te yhtäkkiä kiljaisten hyppäsitte päistikkaa alas. Liian rohkea hyppy, ajattelin. . . mutta kun näin teidän verissäanne vielä liikahtelevan, päätin tulla luoksenne, laahata teidät piiloon. . . Samalla kavahditte ylös ja sokeana verestä, linkuttaen laukkasitte lampia kohti. . . On joko hullu: hukuttaa itsensä tai viisas: kaislikkoon piiloutuu tuumin. Itse piilouduin louhikkoon. . . Mies syöksyi kallion harjalle, näki pakenevan. . . ai-

koi huutaa toisia. Minä nakkasin sitä kuin metsoa . . . Toiset ajoivat ohitse, koirat! Mikä hiiden liuta niitä oli. Huovit rautaromuineen kiisivät ensin . . . Sitten tuli talonpoikia . . . siinä oli miestä, akkaa . . . Virstan leveältä heidän huutonsa kaikui. Mutta lammin kiersivät, seurasivat koiriaan, jotka olivat jäljet kadottaneet . . . Mariana, tuoppas huovin hytyrä tänne, niin Atla saa nähdä, miten pieni läpi hänen kohtalonsa sokeutti ja petti . . .

Mariana kantoi sisään kiiltävän kypärän: leuka-hihnassa oli pyöreä läpi. Siitä nuoli lensi suuhun ja aivoihin, selitti Risto . . . Niin pienestä lävestä ei kohtalonne, kova onnenne jaksanut vainottuaan nähdä . . .

— Kun joukkio oli vähän edentynyt, kävin kotirannalle ruuhelle — majamme on, kuten toiste näette, louhikko rinteellä lammin rannalla — ja sousin ruuhella kiveä päin. Luulin Atlan hukkuneeksi. Mutta eipäs: verta valui, vaan rinta huokui. Ruuhella kuletin tänne . . . Eihän tässä tosin niin pehmeä koivillanne ole kuin vedessä, mutta lämpoisempi kumminkin, luulen. Valkea olitte kuin nauris, kun olimme teidät pesseet. Sitten aloitte hourailla. Äiti, äiti, Pirjetta, vaikersitte . . . nyt olen tekevä rikoksen . . . nyt rukoile

Pyhää emoa . . . en jaksa kestää . . . vaikersitte ja hädässä tartuitte Marianaa käsivarteen, joka teitä hoiteli . . . Olkoon hän nyt teille sairaana ollessanne äiti, pikku äiti, nauroi Risto, kuten olette häneen kuten äitiin tarttunut.

Mariana punasteli, suloisesti hymyili. Hän on vielä vallan kuin lapsi, mutta niin suloinen, hellä, selitti Risto ja hyväili Marianaa. Mutta Mariana, laitappas yrttivesi valmiiksi . . . Kuume lakkaa kokonaan ja Atla saa levollisen unen . . .

Olinkin kovin väsynyt. Raukeus painoi silmäluomiani . . . rauhallinen, lohdullinen raukeus . . . Kuumaa yrttivettä tuotiin puukupilla. Mariana juotti mua, istualleni en jaksanut nousta. Kääreet päähän ja polveen muutettiin. Mitään kyselemishalua ei minulla ollut enää, kun tiesin hyvien ystävien mua holhovan . . . Olinhan heidän kuullut hyvää puolestani puhuvan silloinkin, kun luulivat minun nukkuvan . . . Maja oli suloisen lämmin . . . Nälkää en raukeudessa ni tuntenut. Minut peitettiin lämpöisiin taljoihin. Mariana sammutti tulet pyhänkuvan edestä ja poistui sitten Riston keralla etumaiseen majaan. Kuulin vielä himmeästi, miten he nuotion luona haastelivat, pa-

taa kolistivat: kai aterioivat. Risto puheli hiljaa kumisevalla äänellään, Mariana kuiskaili heleällä, viattomalla. Vielä himmeämmin kuulin, kun Mariana luki, kai iltarukousta. Lämpöinen, onnekas tunne ruumiisani, kuulossani Marianan heleä, viaton rukous nukuin. . .

Seuraavana päivänä myöhällä heräsin. Luola oli himmeä, kattokalliolla kuului kuin sateen ropina ja tuuli sohisi. Mutta majassa oli lämmin. Ensimmäinen ajatukseni oli pelastumisen ilo. Ensimmäinen tunteeini oli rauhaton. . . ikävöin Marianaa. . . Ovatkohan he ulkosalla pikku emäntäni ja miehensä? mietin itseseni, kun oli hiljaista, ei muuta kuin sateen ropina ja tuuli kuuluivat. Aloin liikahdella vuoteellani. Silloin etumaisesta luolasta kuului huudahtus: oi, ja samalla oli Mariana luonani. — Niin ikävä on ollut minulla, sanoi hän valittaen, koko päivän on Risto ollut metsässä. . . Meillä on vieras, täytyy paljon kytätä, sanoi Risto lähtiessään. Nyt on jo iltahämärä. . . Ei ole vielä tullut. . .

— Kunhan hänelle ei mitään vaaraa tapahtuisi, sanoin levottomana. Ovatkohan kirkon roistot täällä liikkuneet. Aioin kohottaa ylös, mennä luolan

suulle, tähystämään. . .

— Ei, ei! huudahti Mariana. Ette saa nousta, Risto käski sanoa. . . hiljaa, hiljaa. . . Kyllä Risto tulee. . . hän on viisas kuin lintu ja väkevä: karhun hän korvalle lyöden kaataa. Kyllä hän tulee; hän vain on tapanansa mukaan innostunut jotain hirveä liian kauaksi ajamaan. . .

Mun täytyi maata paikoillani. Mariana toi keitettyä lihaa minulle. Olikin vatsassani suden nälkä. . .

Kohta tulikin Risto. Suurta, karvaista, höyhenistä taakkaa hän kantoi. — Nyt Mariana katso: eikö kelpaa herkkuateriaa valmistaa? Mutta kuusi nuolta jälleen katosikin. Metsäsika juoksi kuin villi ja katkaisi nuolet selästään viidakon läpi syöksyessään. Siellä ne ovat nuolenkärjet sian läskissä. Eivät toki terät hukautuneet. . .

Mariana riemuitsi saaliista. Oi miten hän liverteli, haasteli mustalle miesjättiläiselleen. Näppärin käsin hän aukoi miehen yltä valkeat turkit, asetti ne lieden ääreen kuivamaan. Riisui miehensä jalat, suki ruskeat hiukset ja parran. Vihdoin liverrellen, lämpeänä asettui valkea kultakihara metsästäjän polvelle istumaan, kietoi kätensä metsäpirun ahavoituneeseen,

jykevään kaulaan, jota nauhaan ripustetut metsäsian hampaat koristivat. Mariana istui, kaulaili miestä, liverteli viattomassa ilossa. — Oi miten sinä olen väsynyt jälleen, liljaseni. . . Minä laulan sinut leppeään uneen. . .

— Minulla on Atlalle jotain kerrottavaa, sanoi Lilja erämies. Läksin aamulla metsälle. . . kuljin kuopan ohitse, jossa kuollut huovi makasi. Pitää se onneton haudata, tuumin, etteivät korpit rintaa auki revi ja silmiä syö. Mutta — ahas — välähti mieleeni ajatus: varmaan ajajat ovat huomanneet miehen kadonneen ja lähtevät häntä etsimään. Silloin he ovat taas luolaani lähellä ja, jos tekevät ihmeen, niin rohkaistuvat pirun pesää nuuskimaan. Olemme vaikeassa pulassa. . . Minä ruostekivellä punasen ympyrän miehen otsaan tein, kuten sanotaan pirun tappamilleen tekevän. . . Läksin siitä sitten erästämään. . . Annas olla: juuri villisikaa ajaessani kuulen huutoja metsässä. Etsijöitä ovat, arvasin. Jätin mäyrän ollakseni varuilla jousineni. Jos hätä meitä uhkasi ja tulin lamminrannalle, piilouduin sinne. Todella: äänet lähenivät kalliota — lieneekö joku huomannut huovin juuri sillä kohtaa seurasta kadonneen. Löysivät kuolleen, al-

koivat valittaa, valmistaa puupareja pois viedäkseen. Annoin heidän valmistaa parit. . . Kun paareille ruvetaan nostamaan, huomaa eräs punaisen pyörylän miehen otsassa. Auta Isä, auta Laupias! alkavat he hokea. Samalla minä piilossani aloin ulistaa: Uu, uui, jui, juu. Miehet, muijat säikähtävät, pakoon juoksemaan yrittivät. . . Toinen parin kantaja pudottaa seipäät käsistään, toinen rukoilee: Jumalan tähden! Kanta-kaa: veljeäni en jätä, en vaikka itse pahin tulisi. . . ja itkee. . . Se tulee, tulee, huutaa sitten. . . Jesus Maria, Jesus Maria! hokee ja tekee ristiä naamaansa. Vaiensin ääneni, tuumin: pitäähän heidän toki kuollut mukaansa saada. Hätäisesti tarttui muudan paareihin ja sitten kaikki suin päin kirkkoa kohti juoksemaan. Luulen, etteivät he enää uskalla kuonojaan pesämme läheisyyteen pistää, nauroi nenäänsä Risto.

— Mutta miksi he Atla raukkaa niin ahdistavat? surkutteli Mariana, mua hellästi säälien katsoi.

— Kai jotakin lurjusta liian rajusti kalloon kolautti, virkkaa kylmällä äänellä Risto.

— En, sanoin minä, en ole kenellekään paha tehnyt. Onneni puolesta olen vain taistellut, saadakseni, osaton, vähäisen oikeuden — muut oikeudet lie taivas

ottanut minulta — saada haudata äitini, käydä äitini haudalle. Osmon talon poltin — sen tiedätte, arvelkaa mitä haluatte: minä en kostoani kadu!

Ehtoolla paloi tuli etumaisessa luolassa ja lihapa-ta tulella porisi. Riston ja Marianan luo lieden ääreen halusin. . . Mariana aikoi jykevän miehensä kera kan-taa minut lavitsoineni etuluolaan. Mutta jättiläinen silloin työnsi Marianan nauraen syrjään, tempasi yksinään syliinsä minut vuoteineni, lautoineni ja kantoi kämmentensä varassa tulen luo. Siinä lojuin lämmön ääressä. . . Tarinoita oli sekä ukolla että minulla. Kuu-maa simavettä juotiin. . . Mariana oli suvella siman koonnut. Marianna oli onnekas, iloitsi, kertoi. . . Sil-mänsä loistivat tulen valossa kuin siniset tähdet. . .

— Tiedätte miten maailma on minua viskellyt, sa-noin; kertokaa vuorostanne miten te olette leponne erämaassa saaneet? Onnekkaita olette. . .

Mariana katsahti kysyvästi pörröiseen jättiläiseen. — Risto pudisti päätään käskien naista vaikenemaan. Synkkä varjo oli Riston silmiin ilmautunut. Kohta se kumminkin valkeni, värisevällä, verkkaisella äänellä hän virkkoi minulle:

— Atla. . . ei ole siinä mitään kerrottavaa. Mutta

älä epäile meitä: turvassa olla saat! Ja hän ojensi minulle kätensä, katsoi silmiini niin vilpittömänä, että iloitsin saada vaieta, en mitään heidän vaiheistaan kysyä. . .

Kumminkin silloin tällöin välähti mieleeni ajatus, kuin olisin Riston joskus ennenkin nähnyt.

Pääni oli terve. Polveni alkoi parata: jo voin seinä haparoiden luolissa kulkea. Pian saatan lähteä hyvin luolamyyräin luota pois, ajattelin ja se ajatus täytti mieleni tuskalla. . . Oi miten Mariana on suloinen! ajattelin, ja Risto hyvä. . .

Eräänä päivänä puhuin jotain lähdestäni Ristolle. Miten palkitsen vaivanne, mä Atla, viheliäinen poika!

— Älä höpise menosta! sanoi Risto. Olet Marianan luona. . . hän niin ikävöi yksin, kun metsää käyn. Parattuasi metsästelet kerallani. Vai onko sinulla ikävä maailmalle? Ehkä täällä ei ole sulle hyvä. . .

— Maailmalle ikävä? Jos ijäksi voisin siltä hautautua, niin ettei tuulen hiiskahdusta kuuluisi sieltä! Jos korpeen saisin kuolla! . . . Miten onnellisia olette, Risto ja Mariana!

Riston naamaan levisi tyytyväisyyden hymy. Päätettiin että jäisin luolaan, kuinka kauaksi — Jumala

tiesi. Minä olin autuas. Rintaani oli kipeästi koskenut ajatus jättää Mariana . . . Risto kuvaili suuren korven lumista ihanuutta talvella, kun kaikki on hiljaista, lumi on kuin valkea ruhtinasmantteli mahtavan korven hartioilla. Aamulla aurinko kylmänä säihkyi yli valkean tunturin. Aurinko säihkyi, punottaa: punasina loistavat ikuisten kuusten lumilätkät, loistavat kuin kymmenentuhatta jättiläis-soihtua liikkumattomina palaen. Hiljainen humina käy metsässä. . . Taivas sinisenä helottaa yli valkean maailman. Päivä on lyhyt; pimeys laskee: syttyvät arasti tähdet, alkavat kiihkeästi tulta iskeä tummalta taivaalta yli öisen, aavevalkean erämaan. . . Mikä riemu päivän otusta ajaa, illoin unohtua onneen punasen tulen luona!

Ja minä jäin talveksi sinne. Oi suloinen Mariana, suloinen Mariana: minä elin onnesta olla Marianan rinnalla. . . Luolalaisilla oli kyly kallion kupella honkapuista. . . Illoin kylyn lämmöstä Mariana puhtaana, valkeana tuli. Miten hänen poskensa rusottivat suloisina; silmissä oli raukea, suloinen säteily. Usein hän lämpösessä luolassa alastonna, viattomana istui, raukean onnekkaana kylyn jälkeen. Istui luolassa, valkeilla taljapatjoilla: olkapäät pehmo-

sina, vaaleanpunervina helottivat; kaino povi ver-
kaan, keveästi kohoili. . . Keltaset kiharat kuivattuina
aina polviin saakka valahtivat. Siinä istui valkea, kat-
seli uneksien, hymyillen katon kristallikiviseen kim-
mellykseen; katsoi viattomin, sinisin silmin, miten
sauhu leijui katto-aukosta tähtisiä taivaita kohden. . .
Istui valkeilla patjoilla, puhdas kun pulmu ja lauloi
usein. . . Minä kolmikielisellä, liikkaavana vuolemal-
lani säestin. . . Lauloi, osasi paljon kauniita lauluja:
jotkut sanoi lapsuudesta sielussaan värisevän, lap-
suudesta, jota ei muistanut. Jotkut laulut olivat Ris-
ton neuvomia. . . Jotkut oli Mariana ihana itse sepittä-
nyt. . . Miten hän lauloi, patjoilla raukeana väsyen, si-
ninen katse käännettynä uneksien korkeuteen. . . Mi-
ten lauloi, povi värisi, pehmoset huulet sievästi kuis-
kivat sanoja. . .

Jo sammui päivän kulta,
Syystuuli kylmä tunturille käy
majan tuiketulta
yön kulkevaiselle ei vielä näy.

Oi Hubert! kulkevaista
nyt holho! Ei vain itsellensä vie

hän taakkaa: nainen vuottaa.
Ja kolkko, synkkä on yön tie.

Oi Hubert! holho naista!
Jo huoli sydämessä naisen lie,
kun kammoa yö tuottaa,
Niin kolkko on yön tie.

Oi nimeen Äidin ylhän
ja Isän, Pojan: kera, Hubert, käy
sä läpi metsän jylhän,
kun majan tuiketta ei näy.

Sen laulun Mariana niin usein lauloi. Sitä Liljani metsässä kulkiessaan laulaa, sanoi Mariana. Se on minulle ihana laulu.

Ja ihana oli laulu . . . mitä sanoista! Mutta sävel . . .

Ja minä Atla opetin Marianalle heimoni heliseviä lauluja. Iloitsi Mariana, käsiään taputti lauluja oppiessaan. Hartaana usein lieden luona mustalaisen kehtolaulua lauloi . . . Onnekas olin . . . Mariana rakastin, tunsin: hän oli se, jota olin kaivannut, odottanut . . .

Kauvan olin siellä, Mariana rakastin . . . Monasti aamulla kun Mariana valveille herättyään tuli vuo-

teeni laidalle, herätti mua: Nouse jo! Risto on monta matkaa jo metsässä kulkenut! Usein, kun unesta, Mariana neksittuani, sekavana heräsin, Mariana vuoteen laidalla istui, sekavana kavahdin Mariana sy-leilemään. Miten hänen povensa rauhallisena rintaa-ni vasten kohoili. . . Herra Jumala! Miten sua rakas-tan, Mariana! . . . huudahdin.

Mariana ei näyttänyt täysin ymmärtävän halauk-seni kiihkoa. Jotain kumminkin aavisti, levottomana, hymyilen pois pyrki. . . Miten melkein vihasin katees-ta Ristoa. Oi, hän oli niin kovin onnekas ja hyvä, Risto!

Usein olin kateudesta räökkääntyneenä tyly Ris-tolle. Hän oli silloin loukkautunut. . . Minulla oli tun-nonvaivoja ja katumus. Olisin tahtonut itseäni Ristol-la vaikka potkittaa. . .

Rakastin Mariana. Se tuotti minulle kipua. Mo-nasti, kun Mariana lämpösenä, viatonna patjalla is-tui, uneksin, katsoin, tuijotin häneen. Autuaat ajatuk-set joskus sieluni sokaisivat. Ah, jos olisi Mariana mi-nun! Mitä välitän maailmasta! Unohtua tahdon, kä-silläni Mariana huolista kantaa. Marianan kaulassa levätä työstä — vahvat ovat käsivarret mulla Maria-naa kantaa — Marianan povea vasten kuolla! Vaan

todellisuus hulluudesta herätti vaivaan minut . . . Mariana Liljansa kaulassa riippui, kun parrakas jättiläinen riistoineen metsältä palasi. Ristoa aloin vältellä tunnon tuskassa, sillä vihasin, kammoin häntä.

Ristokin alkoi havaita jotain erityistä minussa. Synkät, kauhistuneet varjot lennähtivät usein hänen kasvoilleen. Oli kuin joku salaisuus olisi hänen mieltään raskaana ahdistanut . . .

Muutamana yönä, kun tuisku ulkona temmelsi, valvoin tuskassa, Atla . . . Marianan rauhallinen huouunta kuului peräluolasta. Risto ja minä nukuimme etumaisessa; takimainen oli oikeastaan Miarianaa varten. Valvoin, kuulin Marianan huouunnan. Ristokin kääntelevi levoton vierelläni taljoilla. Hän oli valveilla — unissa hän ei tavallisesti huokaillut, mutta sen sijaan ulisi ja voivotteli kamalalla äänellä . . .

— Valvooko Atla, sanoi vihdoon hiljaa Risto. — Valvon. — Minulla on sinulle puhuttavaa, Atla. Se on mieltäni painanut . . . Sinä olet ystävämme . . . sinulle voin uskoa, ehkä se lieventää . . .

— Voi miten unissani jo näin yöllä, valveillakin näen kamalia kuvia . . . Verisiä kasvoja . . . haavoja päässä . . . ja silmät tuomiten minuun tuijottavat, al-

koi ähkien Risto . . . Hänen silmissään oli mielipuolen ilme, kun hän istualleen kohousi, silmät himmeän hii-
lustan valossa näin.

— Oletko kuullut ryöväristä, Palvarista? kähisi Risto . . . Oletko kuullut? Minä olen se . . .

Kauhistuini, säpsähdin Atla. Silmänräpäyksessä juoksivat sieluni editse muistokuvat lapsuuteni ajoilta: ryöväri Palvaria pieksettiin kirkolla. Aiottiin kaula hakata teilauspölkkyllä. Silloin Palvari karkasi, ei kiinni saatu. Palvari oli uudenvuoden yönä vähiä rahojaa saadakseen surmannut köyhät mökin vanhukset. Ollut vieraana heidän luonaan, kylpenyt kerallaan saunassa, lukenut iltarukousta. Yöllä oli kirveellä halkinut miehen, vaimon ja heidän miniänsä pienoisi-
neen. Miniä oli tullut anoppinsa luo juhlavieraaksi . . . Verilampina oli töllin permanto, kun vieraita tultiin kotiin noutamaan. Palvarilta löytyi ukon hopeasolet ja rahat . . .

— Oletko kuullut? kähisi Risto Palvari . . . — Olen, änkytin kauhistuneena ja peläten. — Älä pelkää . . . en sinulle mitään tee. Muistatko miten kotonasi, yhdeksän vuotiaana ollessasi, toit minulle leipää ja kalaa, kun muut tahtoivat ajaa minut talosta pois? Silloin

olin kahdenkymmenen vanha poikalurjus... Varastin, join...

Mieleeni ilmestyi uusia muistoja Palvarista: miten hän oli naisia rääkännyt... Herra Jumala: en tahtonut korviani uskoa Riston puhellessa.

— Muistatko kun karkasin? Aioin ennen itseni hirttää kuin antaa teilata... Marianan... Risto nyyhkytti, hänet tapasin kerjäläislapsena maantietä kulkemassa... Oi: otin hänet mukaani metsään, kun oli nääntyä nälkään... Mariana sanoi silloin vasta kahdeksatta käyvänsä... Nyt olen jo yli neljänkymmenen. Kahdeksan vuotta on hän ollut suloni... Alussa en kertonut hänelle kuka olin: eihän Mariana olisi ymmärtänyt. Sitten en raaskinut: hän on niin vialton... Kammoo pahaa... Ehkä alkaisi minua kammoa... Syystähän se olisi: miten mua vaivaavat unikuvat... Marianan vanhuuden olen turvannut jo...

Mua säälisti silloin. — Anteeksi olet taivaalta saanut; kurjan olet onnelliseksi tehnyt, Risto...

Vaan seuraavana päivänä jo vapisin Riston läheisyydessä. Kun Mariana hänen kaulaansa kietoi kätensä, niin olin mielipuoleksi tulla kauhusta, kauteudesta, tunnonvaivasta... Mariana moisen kau-

lalla . . . Kaulalleen ovat murhattujen veret räiskyneet. Mariana halailee ilettävää naisten raiskaajaa . . . hyi . . . Melkein Marianaakin inhosin . . . Vaan hän oli niin viaton . . .

Rakkauteni kiivastui, sokeni. Eräänä iltana, kun Risto metsällä viipyi, Mariana lieden luona istui, kahdin tuskassa hänen jalkoihinsa, itkien häntä syliini tahdoin. Mariana kauhistui, kummasteli . . . Alkoi hätäillä, ettei Risto, valkea liljansa, tule jo kotiin . . . Ja Mariana riistäysi tuskallisena halauksestani. Kateellinen vihani kivahti. — Valkea liljasi! Verinen kärpäsloukku! sanoisit. Tiedätkö kuka hän oikeastaan on? Tunnetko Palvaria, oletko kuullut kerrottavan?

Mariana jäi tuijottamaan minuun. — Puhutko totta? kuiskasi hän kuin hengenahdistuksessa. — Milloin olen teille valehdellut? Äpäräksi olen kertonut itseni; Osmon talon sanoin polttaneeni . . . Sinua rakastan: puhu se miehellesi. En pelkää . . .

Mariana päättään piteli. Horjuen kävi vuoteelleen, kuiskaten, valittaen: Risto ei ole koskaan tahtonut minulle entisistä vaiheistaan kertoa. Palvarista on hän valitellen ja tuijottaen jutellut . . .

Omantunnon vaivat mustensivat maailman ym-

pärilläni. Synkkänä kalpeana, odotin Riston kotiin tuloa. Hän tuli nauraen; aikoi ruveta nädästä kertomaan, kun näki minun kalpeana seinän vierustalla seisovan, kuin paatunut rikollinen seisoin. Samalla tulee Mariana kalpeana, itkevin silmin, lentää Riston kaulaan, katsoo tuskallisena silmiin, valittaen rukoi-lee, kuiskii: Onko se totta?

Risto vaikenee. Rintansa vääntelehti kuin olisi ollut haleta. Katsahtaa minuun: silmänsä sävähtävät, suusta pääsee kähinä, kätensä tavottaa seinää kuten siinä riippuvaa nuijaa hapuillen. Mutta yhtäkkiä käsi hervahtaa. . . Se on totta, lausuu hän murtuneesti, synkästi, irrottaa tuskallisesti Marianan itsestään ja vaipuu voivotellen, itkien vuodetta vasten. . .

Seuraavana aamuna oli Risto aikaiseen kadonnut. Ei jouta, ei laukkua ollut myötänsä ottanut: — Aavistukset alkoivat hulluuttaa minua. Marianan vuoteella, jalkapäässä, oli suuri tuohilipas täynnä kiiltäviä hopearahoja. Ne oli Risto eläinten nahoista kaukaisilta kirkoilta kerännyt, sen kuulin sittemmin Marianalta.

Syöksin ulos. Jälet johtivat tuiskussa harhailen suolammille, joka leutojen ilmojen vuoksi oli lasku-

jokensa kohdalta sulava. Keltahyisen sulapaikan reunalla oli Riston puukko . . .

Mariana oli mielipuoleksi tulla. Hän olisi tahtonut Ristoa rakastaa, vaikka olisi hänen oman päänsä kirveellä kolhinut. Minua hän inhosi. Minäkin itseäni inhoin.

Hoidin Marianaa . . . Hän kuoli luolassa . . . kuollessaankin hän kasvonsa minusta käänsi . . .

Heidän ruumiinsa kirkolle lahasin. Riston olin, Marianalta salaa, joesta naarannut. — Kirkolla annoin itseni voudin käsiin, en sen vuoksi, että olisin Osmon talon polttamista katunut, vaan siksi, että olin surmannut parhaan ystäväni, siksi, että olisin pölkylle viety: olisin päässyt suremasta Marianaa.

Minua ei mestattu: vaan pieksettiin ja häpeän merkki poltettiin otsaan. Katsokaa tuossa se on! Olen sen ansainnut! Ei ikinä tunnossani vaikene huuto: Kain, Kain! Kainin sukua olen minä, Atla . . .

Atla oli vetänyt harmaita hiuksiaan otsalta, punanen, poltettu ristiarpri helotti siinä.

Atla vaikenä, nyyhkytti. Miehet äänettöminä tuijottivat alenevaan hiilustaan. Tuuli kohisi aarnikoi-
vuissa, kuu vilahteli lentävien hattarain välitse. Rau-

hattomina solisivat rantakiviä vasten Simpiänselän aallot.